

MÜASİR DÖVRDƏ AZƏRBAYCAN TÜRKİYƏ MƏDƏNİ ƏLAQƏLƏRİ

Apdin ƏLİZADƏ - ADMIU-nun kulturologiya fakültəsinin dekani

Azərbaycan-Türkiyə mədəni əlaqələrinin tarixi və milli-mənəvi kökləri bir-biri ilə qırılmaz surətdə bağlı olan bir sıra amillərlə şərtlənir. Etnik, tarixi, milli-mənəvi və ictimai-siyasi təməllərə söykənən bu qardaşlıq bağları çox qədim və zəngin ənənə üzərində qurulmuşdur.

Türk xalqı dünyanın bilavasitə tarixini yaradan, ona istiqamət verən böyük millətlərindəndir. Sınaqlardan çıxmış qardaşlığı sarsılmaz və əbədi olan Türkiyə və Azərbaycan xalqları dili, adət-ənənəsi eyni olan böyük türk millətinin övladlarıdır.

Azərbaycan və Anadolu türkləri əsrlər boyu "bir-biri ilə sıx əlaqədə olmuş, bir-birinə kömək etmiş, arxa durmuşlar". Məhz buna görə də heç təsadüfi deyil ki, Azərbaycanın bir çox görkəmli şəxsiyyətləri tarixin ayrı-ayrı mərhələlərində Türkiyədə yaşayıb-yaratmış, orada öz istedadlarını tamamilə büruzə verə bilmişlər, həm Türkiyə xalqı qarşısında, həm də Azərbaycan xalqı qarşısında böyük xidmətlər göstərmişlər.

Azərbaycan Respublikasının Şərq siyasətinin əsas istiqamətlərini müəyyənləşdirmiş Heydər Əliyev birmənalı şəkildə bəyan edirdi ki, "Türkiyə ilə Azərbaycan arasında olan əlaqələr qazanc, para üzərində qurulmamalıdır. Bizim ölkələrimizin böyük mənəvi kökləri var, bunları bir-birinə bağlayan milli köklər var. Bu milli, mənəvi mənafeyi ayrı-ayrı şəxslərin qazancına qurban vermək olmaz.

Ona görə də mən bu barədə öz fikrimi və etirazımı Türkiyənin bütün Dövlət və Hökumət başçılarna bildirmişəm. Biz dəfələrlə vurğulamışıq ki, buna yol vermək olmaz". O, xalqlarımız arasındakı əlaqələrlə bağlı, demək olar ki, bütün çıxışlarında qətiyyətli mövqeyini ortaya qoyurdu: "Bir də deyirəm ki, Türkiyə-Azərbaycan, Azərbaycan-Türkiyə əlaqələrinin mənəvi, milli kökləri var, bunları heç bir paraya, heç bir dollara, heç bir lirəyə dəyişmək olmaz. Mən xahiş edirəm, bunu biləsiniz".

Araşdırmalar və statistik məlumatlar göstərir ki, hal-hazırda Türkiyədə təxminən 3 milyon soydaşlarımız yaşayır. Ölkədə Azərbaycan icmasını təmsil edən təşkilat və dərnəklərdən ən nüfuzlusu Türkiyənin tanınmış ictimai xadimi İ. Doğramacı tərəfindən yaradılmış "Türkiyə-Azərbaycan dostluq, əməkdaşlıq və həmrəylik Fondu"dur (1996-cı il).

Uzun illər Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevin və Türkiyə Prezidenti S.Dəmirəlin bu ictimai təşkilatın fəxri sədrləri olmaları diqqətəlayiqdir. Fondun tərkibində "Azərbaycan Evi" fəaliyyət göstərir. Burada əsasən mədəniyyət tədbirləri və bədii gecələr keçirilir. Bu dərnəkdən başqa "İqdir Mədəniyyət Dərnəyi" (sədri T.Atasevər), "Qars-Ardahan-İqdir Dərnəyi" (sədri B.İşgür), "Türkiyə-Azərbaycan Dostluq Dərnəyi" (sədri M.Özdağ) və "İzmir Mədəniyyət Dərnəyi" (sədri Y.Bozer), "Qars kalkındırma kultür vakfı" (sədri A.Elçin) kimi ictimai təşkilatlar fəaliyyət göstərir.

Bunlardan bəzilərinin mətbuat orqanları da var (İ.Doğramacının fondu tərəfindən "Azərbaycan" adlı aylıq jurnal dərc olunur). Bundan başqa, Türkiyədə "Azərbaycan Türkiyə Dostluq Klubu" (sədri istefaya çıxmış general M.Özdağ) fəaliyyət göstərir. Klub Azərbaycanın indiki hökumətinin yeritdiyi siyasi kursu dəstəkləyir, lakin onun əsas məqsədi Azərbaycan xalqı ilə dostluqdur.

Bu baxımdan hər iki ölkə arasında mədəni-humanitar əlaqələr də daim inkişaf etməkdədir. Bu sahədə ən çox Təhsil, Mədəniyyət, Xarici və Daxili İşlər Nazirliklərinin əlaqəli orqanları, YÖQ (Yüksək Öyrətım Qurumu), TÜRKSOY, TRT (Türkiyə Radio Televiziya Qurumu), DİB (Dİyanət İşləri Bakanlığı), BYEGM (Mətbuat, Nəşr İnformasiya Baş Müdirliyi), AMDTYQ (Atatürk Mədəni, Dil və Tarix Yüksək Qurumu) kimi təşkilatların və TÜDEV (Türk Dövlət və Cəmiyyətlərinin Dostluq, Qardaşlıq və İşbirliyi Vəqfi), TKAE (Türk Mədəniyyət Araşdırma İnstitutu), TDAV (Türk Dünyası Araşdırma Vəqfi) kimi özəl təşkilatlar fəaliyyət göstərir.

Milli təhsil sahəsində də çalışmaları durmadan irəli getməkdədir. Azərbaycanla Türkiyə arasında milli təhsil sahəsindəki ən önəmli çalışma "Böyük Öyrənci Layihəsi"dir. Təkcə 1998-ci il avqust ayından etibarən Azərbaycandan Türkiyəyə gedən ümumi tələbələrin sayı 2570-dir. Bu tələbələrdən 1101-i Türkiyədən təqaüd almışdır. İki qardaş ölkə arasında əldə edilən razılaşmanın nəticəsində Türkiyənin Azərbaycana göstərdiyi təhsil və öyrətım yardımı bu miqdardan daha artıqdır.

Türkiyədə təhsil alan Azərbaycan tələbələri "Böyük gələcək" mədəni-maarifçilik (jurnalın redaktoru E.Zeynalovdur və bu nəşriyyat "Azərbaycan-Türkiyə dostluq Klubu" tərəfindən maliyyələşdirilir və "Azərbaycanın səsi" adlı jurnal nəşr etdirirlər.

Atatürk Mədəniyyət Mərkəzinin qurduğu Araşdırma Mərkəzləri arasında Naxçıvan Atatürk Araşdırma Mərkəzi də vardır. Türkiyə Cümhuriyyətinin yaradıcısı olan böyük Atatürkün adına verilən "Beynəlxalq Atatürk sülh mükafatı"nın 1999-cu ildə Azərbaycan Respublikası Prezidenti cənab Heydər Əliyevin, Türk Dünyasının böyük öndərinin adını daşıyan Azərbaycan Atatürk Mərkəzinin açılması barədə fərman verməsi, bu mərkəzin fəxri başqanının özü olduğunu bildirməsi və lazımi çalışmaları qısa müddətdə tamamlanması tapşırığını verməsi

əlaqələrimizin inkişafının canlı təəcəssümüdür.

Əlbəttə, yuxarıda adları çəkilən təşkilatların fəaliyyətlərinin qısa müddət ərzində nəticə verməsi mümkün deyil. Bu qurumlar bir çox sahələrdə, o cümlədən dil (əlifba, lüğət və qrammatika), mədəniyyət (səhnə əsərləri, filmlər, ədəbiyyat və dastanlar), tarix (ortaq tarix perspektivi) sahələrində böyük addımlar atmışdır.

"Qardaş Ədəbiyyatlar", "Belge", "Bilig", "Yesevi", "Türk Dünyası" kimi nəşriyyatlar Türkiyə ilə Azərbaycan arasında mədəni körpü qurmağa böyük yardım göstərirlər. Çağdaş Türkiyə və onun digər ölçüləri sadəcə din və dillə məhdudlaşmır. Hər iki ölkənin müxtəlif demokratik kütləvi təşkilatları, o cümlədən həmkarlar ittifaqları, ixtisas üzrə təşkilatlar, idman klubları və sair təşkilatlar mədəni inteqrasiyaya öz köməkliliyini göstərir.

Son illərdə Azərbaycan-Türkiyə mədəni əlaqələrinin xronologiyasını, həmçinin bu əlaqələrin yaradılması və inkişaf etdirilməsində Azərbaycan Respublikasının mərhum Prezidenti Heydər Əliyev cənablarının müstəsna rolunu tarixi sənədlər əsasında ortaya qoyan bir sıra tədqiqat əsərləri və monoqrafiyalar nəşr edilmişdir.

1995-ci il 25 aprel tarixində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev Azərbaycan Dövlət Opera və Balet Teatrında prof. İhsan Doğramacının 80 illiyinə həsr olunmuş yubiley gecəsində iştirak və çıxış etmişdir. Türkiyəyə 1997-ci il səfərində isə İstanbulda öz iqamətgahında "Çırağan" otelində Türkiyənin "TRT", "TGRT", "Samanyolu", "NTV" televiziyaalarının rəhbərləri ilə görüşmüşdür.

Prezident Heydər Əliyev İstanbulda İslam Konfransı Təşkilatının tarix, mədəniyyət, sənət mərkəzində olmuşdur. 13 fevral 1998-ci ildə Azərbaycan Prezidenti H.Əliyev Türkiyənin "Nərgiz-TV" televiziyaasının 1997-ci il üçün "Dünyada ilin adamı" mükafatı təqdim edilmişdir. O, 1999-cu ilin 6 aprelində Türkiyənin "TRT-I" televiziya kanalında bütün dünyaya yayımlanmış "Dünya düşüncələri Atatürkün gözü ilə" verilişində prof. Dr. Özer Özankayaya müsahibə vermişdir.

Həmin ilin 24 mayında Heydər Əliyev ulu öndər Mustafa Kamal Atatürkün Ankarada "Çankaya" köşkündəki ev-muzeyində olmuşdur. Ümummilli Lider 2001-ci il martın 12-də Ankara şəhərində Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyi ilə Türkiyə Cümhuriyyətinin Mədəniyyət Nazirliyi arasında əməkdaşlıq protokolunun təsdiqi haqqında sərəncam vermişdir.

Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev 2001-ci il 12-17 mart tarixlərində üçüncü dəfə Türkiyədə rəsmi səfərdə olmuşdur. Səfər zamanı Azərbaycan-Türkiyə mədəni əlaqələrinin müxtəlif aspektlərinə toxunan H. Əliyev çoxsaylı tarixi faktları ortaya qoyurdu. Həqiqətən də böyük öndərin çıxışlarını təhlil etsək və əgər ölkələrimiz arasındakı mədəni əlaqələrin inkişaf dinamikasına ardıcıl şəkildə nəzər salsaq, onun dediklərinin tam bir həqiqət olduğu aydın görünər.

Azərbaycan-Türkiyə mədəni əlaqələrinin ana xəttini təşkil edən, bu əlaqələrin perspektivlərini müəyyənləşdirən bu tarixi xronoloji təqdimat müsətqilliyimizin bərpasından sonra iki ölkə arasında elmi-mədəni əməkdaşlığın bütün sahələrinə işıq salmaqdadır. Belə bir etibarlı və möhtəşəm təməl üzərində qurulmuş əlaqələri isə ümummilli liderimizin layiqli davamçısı İlham Əliyev inamlı surətdə davam etdirməkdədir.

Hələ Azərbaycan Respublikasının baş naziri olarkən, İlham Əliyev Türkiyə Respublikasının baş naziri Rəcəb Tayyib Ərdoğanın dəvəti ilə 2003-cü il sentyabrın 8-də qardaş ölkədə işgüzar səfərdə olmuşdur. Səfərdə cənab İlham Əliyev bəyanat vermiş və çıxış etmişdir.

Göründüyü kimi, mədəni əlaqələrimizə nəzər salarkən, ən başlıcası onu qeyd etmək lazımdır ki, Türkiyə-Azərbaycan mədəni əlaqələri təkcə dövlətlərimiz arasında deyil, insanların arasında da inkişaf etməkdə və genişlənməkdədir. Bu artıq qarşısında heç kəsin dayana bilməyəcəyi bir axına çevrilmişdir.

Türkiyə ilə Azərbaycan arasında tələbə mübadiləsi, televiziya və radio yayımları, əlifba birliyi kimi önəmli əlaqələrin daha vacibliyi, hər iki ölkənin mədəni siyasətlərindəki hədəf birliyi və milli mədəniyyəti birgə inkişaf etdirmək məqsədidir. Belə ki, mədəniyyət ayrıca bir amil olmaqla yanaşı, iqtisadi, siyasi, hərbi və buna oxşar digər siyasətləri müəyyən edən bir cəhətdir.

Ədəbiyyat

1. Л.Алькаева, А.Бабаев. Новейшая история Турции. Москва 1968.
2. İ.Hüseynov, N.Əfəndiyeva. Xarici ölkələrdə mədəni fəaliyyətin təşkili. Bakı 2008.
3. M.Sacisozen. Türk halk musiqisi usulleri. Ankara 1962.
4. B.Ediboğlu. Ünlü türk bestekarlari. Istanbul 1962.